

Zorgvuldigheid boven snelheid bij stoppen met couperen

Tekst: Rob van Ginneken
Beeld: Twan Wiermans

FOCUS

Het couperen van varkensstaarten is al jaren een discussiepunt in de sector. In de reguliere varkenshouderij is het nog gemeengoed om de varkensstaart na enkele dagen in te korten, maar in diverse ketenconcepten wordt geëxperimenteerd met het intact laten van de staart van het varken. Toch streeft de varkenshouderij naar een algehele 'coupeerstop'. In Nederland werd dat in juni 2013 zelfs geformaliseerd via de Verklaring van Dalfsen waarin ketenpartners de ambitie uitspraken om de krul van het varken intact te laten.

De reden waarom de varkenshouderij moet streven naar intacte staarten, is meervoudig. Het LEI heeft bevestigd dat staartbijten financieel behoorlijk in de papieren kan lopen, maar het ethische aspect weegt misschien wel zwaarder. Volgens Geert van der Peet (onderzoeker Wageningen UR en verbonden aan de werkgroep Krulstaart) moet de sector daar reëel in zijn. "Het is bovenal een ethische discussie en misschien hebben we in het verleden de waarde van de staart onderschat."

Volgens Van der Peet is de varkensstaart een goed instrument om het dierwelzijn te peilen. "Aan de stand van de staart kun je veel informatie afleiden. Een krul in de staart geeft aan dat het varken zich comfortabel voelt. Een andere positie is juist een indicatie dat het dier zich niet prettig voelt. Daar kun je als varkenshouder ook je voordeel mee doen. Daarnaast ben ik ervan overtuigd dat varkens in de onderlinge communicatie ook gebruikmaken van de staart. Een lange staart heeft dus absoluut voordelen."

Couperen

Om staartbijten tegen te gaan is men in de professionele varkenshouderij gaandeweg gaan couperen. Deze ingreep heeft zich getoond als een accep-

Wat te doen bij staartbijters? Bij het couperen van staarten wordt het vanzelfsprekende deeltje van het lichaam wel weggenomen, maar niet de drang om te bijten. De oplossing voor bijtgedrag is een onderzoeksvraag die al jaren door de sector waart. Nog niemand heeft ze kunnen beantwoorden. Er zijn inmiddels verschillende proeven opgezet waaruit we iets kunnen leren. Maar er kan nog steeds geen pasklare oplossing voor je bedrijf aangeboden worden.

tabele oplossing tegen staartbijten, maar is volgens Van der Peet eigenlijk alleen symptoombestrijding geweest. "Het staartbijten komt voort uit een gebrek aan welbehagen. Als varkens zich niet comfortabel voelen, gaan ze bijtgedrag vertonen. Door de staarten te couperen, ontnem je de varkens een mogelijkheid om te bijten maar blijft de behoefte bestaan. Dat uit zich vervolgens in flankbijten of pootbijten. Die drang moet je juist wegnemen en dan heb je de sleutel tot het succesvol houden van varkens met intacte staarten in handen."

Het in kaart brengen van verschillende sleutelfactoren is voorsnog de grootste uitdaging. In de Verklaring van Dalfsen is daarom in eerste instantie een demonstratieproject opgenomen dat uitgevoerd is op VIC Sterksel. Op de Landbouwdagen Intensieve Veehouderij (LIV) gehouden in Venray werden begin maart jl. de resultaten gepresenteerd. Volgens projectleider Marion Kluivers is tijdens het demonstratieproject nogmaals het multifactoriële karakter van staartbijten bevestigd. "Je moet het zien als een emmer waarin verschillende factoren zitten. De emmer bereikt eenmaal een kantelpunt maar welke factoren daar de oorzaak van zijn, is niet altijd duidelijk." Wat dat betreft heeft het onderzoek op Sterksel geen concrete handvatten opgeleverd. "Dat was ook niet de insteek van het project. De proef was opgezet als demonstratieproject en niet als vergelijkende proef tussen huisvestingssystemen en managementmaatregelen. We hebben vooral gesignaleerd wat er gebeurde in de stallen en aan de hand daarvan aanpassingen doorgevoerd. Dat heeft uiteindelijk een checklist opgeleverd met maatregelen die allemaal in meerdere of mindere mate een rol spelen bij het bijtgedrag. Dat wil echter niet zeggen dat het voldoen aan die maatregelen automatisch leidt tot een oplossing van bijtproblemen. Ook wij hadden 10 procent bijtgewonden aan de staarten."

Drie varianten van staartbijten

Dat staartenbijten een complex probleem is, blijkt wel uit de onderverdeling van staartbijten. Staartbijten kent namelijk drie verschillende varianten.

De **eerste vorm** bestaat uit twee opeenvolgende stadia. In de eerste fase worden de staarten enkel in de bek genomen en op gesabbeld waarbij er geen schade wordt veroorzaakt. Vervolgens wordt er wel gebeten en ontstaan er letsels. De reden voor dit type staartbijten zou een tekort aan afleidingsmateriaal zijn, waardoor de dieren zich uit verveling richten tot de staarten.

Het **tweede type** staartbijten zou het gevolg zijn van een plots optreden van stress en frustratie bij de dieren door een tekort aan voer- en/of ligplekken. Dieren jagen elkaar daarbij weg door te bijten in staart, vulva of anus.

Het **derde type** staartbijten wordt obsessief bijten genoemd. Hierbij gaat het slechts om een enkel dier dat volledig gefixeerd is op de staarten. Deze obsessieve bijters zijn meestal lichter van gewicht dan hun hokgenoten en hebben ook een lagere dagelijkse groei.

De onderzoekers vermoeden dat de groeiachterstand en de verminderde competitiviteit leiden tot continue frustratie en stress waardoor het dier dit afwijkend gedrag gaat vertonen. Het separeren van de bijter is een optie, maar heeft ook nadelen. Het separeren van één bijter kan weer leiden tot het activatie van een andere bijter. Daarnaast moet er voldoende ruimte zijn om de bijter(s) op te vangen. Het is niet ideaal deze in de ziekenstal te plaatsen, los van het extra werk dat gesepareerde dieren met zich meebrengen.

Waarom het in Zweden wel lukt...

In Nederland heeft van de dieren met een intacte staart 10 % bijtschade aan de staart, zo bewees de demonstratieproef op VIC Sterksel. In Zweden blijkt dat maar op maximaal 2 % te liggen.

Europa heeft intacte staarten hoog op de agenda staan. Binnen de EU zijn er al enkele landen die succesvol intacte staarten verplichten. Afgelopen jaar bracht Suzy Van Gansbeke (Vlaams departement Landbouw en Visserij) een bezoek aan Zweden om te leren van hun ervaring met intacte staarten.

Volgens van Gansbeke is er in Zweden geen probleem met intacte staarten. "Men is het niet anders gewend, omdat couperen nooit is toegepast in Zweden. De veehouders vertrouwen op hun ervaring om staartenbijters vroeger te detecteren en gepast te reageren."

Verschillen

De Zweedse varkenshouders hebben zichzelf de werkwijze aangeleerd dat ze tweemaal daags tijdens het controlerondje strooisel in de varkenshokken gooien, bij alle leeftijdsgroepen. Dit wordt gecombineerd met observeren van de dieren en dus ook het zoeken naar signalen van ongewenst gedrag. Maar dat is niet de enige reden waarom intacte staarten succesvol zijn in Zweden.

Een voornaam aspect is economie, betuigt Van Gansbeke "Zweden is netto-importeur van varkensvlees. De consument is bereid om 0,50 euro per kilogram extra te betalen voor Zweeds varkensvlees. Dat geeft mogelijkheden om de bezettingsgraad te verlagen en extra investeringen te doen in dierwelzijn. De Zweedse vleesvarkens lopen bijvoorbeeld op meer dan één m²."

Het ontbreken van een ingreep aan de staart, laat zich ook op ander fronten als een voordeel zien in Zweden. "Het antibioticaverbruik ligt over het algemeen veel lager. Intacte staarten gaan gewoonlijk gepaard

Ook in de Zweedse varkenshouderij komt staartbijten voor (foto: Departement Landbouw en Visserij).

met gezonde varkens", stelt Van Gansbeke. "Zo is een lage hokdensiteit zowel gunstig voor de gezondheidstoestand als voor het verlagen van bijtrisico's. Bovendien zijn zieke varkens vaker geneigd om te bijten."

Economie

Het gebrek aan economische voordelen ziet Van Gansbeke voornamelijk als grootste belemmering voor een succesvolle introductie van intacte staarten in Nederland en België. "De meerkosten moeten in de markt terugverdiend worden en buiten ketenconcepten zal dat niet mee gaan vallen." ←

Netwerk

Het demonstratieproject is uitgevoerd op VIC Sterksel in de periode januari 2014 tot oktober 2015. In 12 werprondes (met steeds 6 weken tussentijd) is een aantal tomen niet gecoupeerd, oplopend van 4 tomen in de eerste ronde naar 11 in de laatste rondes, waarbij in totaal 117 tomen in het demonstratieproject zijn opgenomen. De tomen waren gehuisvest in afdelingen die vergelijkbaar zijn met de gangbare praktijk. De dieren zijn vanaf geboorte tot afleveren als toom bij elkaar gehouden. In de kraamstal en vleesvarkensstal zijn alle tomen met een intacte staart gehuisvest in dezelfde afdeling. In de gespeende biggenstal zijn de tomen steeds verdeeld over twee afdelingen: één met volledig roostervloer en één met een gedeeltelijk dichte vloer. De risicofactoren op het gebied van klimaat, voeding en gezondheid zijn beoordeeld en, indien mogelijk, verder geoptimaliseerd. Het project is uitgevoerd met de beschikbare zeugen en tomen en er zijn geen aanpassingen in de genetica doorgevoerd.

Het opzet van de demonstratieproef was het continu verbeteren van de omstandigheden. Met groen, oranje en rode kaarten werd de prevalentie van staartbijten gevisualiseerd. Tomen zonder bijtpuntjes werden beoordeeld met een groene kaart, terwijl lichte bijtpuntjes in een toom met een oranje kaart werden aangetoond. Bij tomen met bijtgedrag trad een vangnet in werking en deze kregen een rode kaart opgesteld. Het vangnet was een interventiemethode waarbij de bijter uit het hok

werd verwijderd en/of één of meerdere verrijkmateriaal in het hok geplaatst werden om de varkens af te leiden.

Verrijkmateriaal

Het inzetten van hokverrijking bleek, in combinatie met separatie, in de demonstratieproef effectief te zijn als vangnet, maar Vlaams onderzoek toont aan dat het geen absolute oplossing is ter voorkoming van bijtgedrag. Bert Driessen (KU Leuven, Technologicampus Geel) onderzocht de invloed van hokverrijkmateriaal op het bijtgedrag. Bleek dat de invloed van verrijkmateriaal toch niet zo groot is dan hij vooraf had ingeschat. "Dat heeft enerzijds te maken met onze gangbare praktijk. Volledig rooster leent zich niet voor alle soorten van verrijkmateriaal in verband met verstopping van mestspalten. Maar ook de methoden die wel toepasbaar zijn, vragen veel aandacht. Denk alleen al aan de plaatsing in de afdeling en het aantal varkens dat in een hok zit. Is er voldoende aanbod van verrijkmateriaal? Competitie rondom het verrijkmateriaal veroorzaakt stress."

Volgens Driessen hebben genetica, klimaat en hokdensiteit een veel grotere invloed dan het aanbieden van verrijkmateriaal. Dat klimaat en hokdensiteit genoemd worden is niet opmerkelijk, omdat beide gelinkt zijn aan stress. De invloed van genetica werd echter minder prominent genoemd als onderdeel van het bijtprobleem. "We hebben de afgelopen jaren vergelijkende proeven gedaan tussen Piétrain-rassen en snel-

groeïende, geconformeerde rassen. Daaruit blijkt dat de geconformeerde rassen beduidend meer last hebben van bijtgedrag dan de trager groeïende Piétrain.”

Driessen heeft de hypothese dat het hogere magervleespercentage en de snelle groei het varken een onbehaaglijk gevoel geven dat zich uit in bijtgedrag. “Vlees aanzetten kost meer energie dan vet aanzetten. De bloedcirculatie gaat omhoog waardoor het dier meer zuurstof nodig heeft. Als dat niet in voldoende mate aanwezig is, dan heeft dat mijns inziens zeker een invloed op het bijtgedrag.”

Kluiwers bevestigt dat genetica een invloed heeft. “Genetica met een hoog magervleespercentage laat inderdaad meer bijtgedrag zien, al is dat slechts een kleine component van het probleem. Ook de sociale capaciteiten van het dier zijn genetisch bepaald. En ook daar hebben we selectiemogelijkheden.”

Praktijkproef

In Europa staat het stoppen met couperen inmiddels hoog op de agenda. Niet in de laatste plaats omdat couperen indruist tegen het Europese ingrepenbesluit. Desalniettemin wil niemand een termijn noemen waarop couperen definitief in de ban gedaan wordt. “Zorgvuldigheid gaat boven snelheid”, klinkt het collectief, waarmee de complexiteit eens te meer wordt bevestigd.

Van der Peet: “In het verleden zijn er veehouders geweest die op eigen initiatief gestopt zijn met couperen, maar uit frustratie weer begonnen zijn omdat ze geen grip op het probleem kregen. Dat bleek nu ook weer in de demonstratieproef, waar bijtgedrag niet uitgesloten kon worden. Daarom hebben we nu een netwerk met 8 veehouders opgezet, waaronder één biologische om informatie te vergaren over risicofactoren die op Sterksel niet als risicofactor in beeld kwamen.”

Driessen heeft het afgelopen jaar ook enkele praktijkproeven uitgevoerd op verschillende praktijkbedrijven. Daaruit trok hij de conclusie dat hokdensiteit een succesfactor is die niet onderschat mag worden. “We hebben het effect van gescheiden opfok, hokverrijking, schuilpanelen en plateaus onderzocht. Het plaatsen van schuilpanelen bleek geen effect te

Verrijkmateriaal heeft niet altijd een verminderd effect op staartbijten.

hebben, terwijl gescheiden opfok alleen bij de gelten resultaat had.” De strokokers werkten volgens Driessen wel enigszins, maar kenden ook hun beperkingen. “Het is redelijk arbeidsintensief. Je moet de kokers wel regelmatig controleren, want ze hebben geen effect als ze leeg zijn.” Op de drie praktijkbedrijven bleken plateaus wel succesvol te zijn. “Het hebben van een vluchtweg om weg te komen van de bijter, reduceerde het bijtgedrag met 50 procent”, besluit Driessen. “De hokdensiteit staat wel een beetje onder druk omdat bedrijven technisch beter zijn gaan draaien, wat kan leiden tot plaatsgebrek.”

Scepsis

Er zijn voorlopig nog meer dan genoeg kennisgebreken die het onderzoek en de praktijk moeten dichten. “En dan zal het succesvol implementeren op een individueel bedrijf nog afhankelijk zijn van de veehouder. De dierverzorgers op Sterksel hebben ook een les moeten leren om symptomen te herkennen en het juiste vangnetprincipe in werking te laten treden”, vertelt Kluiwers.

De reacties vanuit de sector zijn in ieder geval kritisch, merkten de Wageningse onderzoekers bij de presentaties van de demonstratieproef op LIV Venray begin maart. “Er heerst nog veel scepsis in de sector en dat is logisch ook. Er wordt kritisch gekeken naar de ontwikkelingen.”

Ook Driessen heeft ervaren dat veehouders veel schrik hebben om intacte staarten in de bedrijfsvoering te implementeren. “Het kan zonder meer escaleren. Maar ik ben er van overtuigd dat, als couperen achterwege gelaten kan worden, de sector zal meegaan.”

Staatbijten kost 9,09 euro per vleesvarken

Het LEI berekende in 2011 al wat de economische schade is van staartbijten.

Bij een gemiddelde prevalentie van staartschade onder de gespeende biggen en vleesvarkens van 2,12 procent bedraagt de jaarlijkse schadepost 2.142 euro voor een zeugenbedrijf met 500 zeugen en 2.383 euro voor een bedrijf met 4.000 vleesvarkens.

Deze financiële schade kan verder oplopen naarmate de prevalentie van staartschade op een individueel bedrijf hoger is of wanneer varkenshouders meer inspanningen moeten leveren om een uitbraak van staartbijten de kop in te drukken. Dat blijkt uit de kostenanalyse van een varken met staartbeschadiging. Als gevolg van groeivermindering en eventuele uitval bedragen de kosten per aangetast varken 9,09 euro.